

Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja II

Julkaissut ja kustantanut Äidinkielen opettajain liitto. Helsinki 1954

Vajaan kahden vuoden väliajan jälkeen ilmestyi viime kevättalvella toinen nide äidinkielen opettajain liiton vuosikirjasarjaa. Päähuomio kohdistuu tällä kertaa ainekirjoituksen opetukseen, jolta alalta on kaikkiaan viisi kirjoitusta. Tohtori Turusen alkusanojen jälkeen on prof. E. A. Saarimaan laaja artikkeli, jossa tarkastellaan opettajien ylioppilasaineisiin tekemiä korjausmerkintöjä. Kirjoittajalla on ollut hyvä tilaisuus huomioimiseen, kun hän on eläkkeelle siirryttyään toiminut ylioppilastutkintolautakunnan apujäsenenä aineita korjaamassa. Aluksi huomautetaan siitä, että opettajat yleensä tekevät liian vähän virhemerkintöjä tyyliä rikkoviin sanoihin ja merkitykseltään epäselviin ilmauksiin nähden. Tämä pitää varmasti paikkansa ja johtuu kai lähinnä asian vaikeudesta ja teknillisistä mahdollisuuksista: pelätään, että virhemerkinnät paisuvat liian laajoiksi, ja mahdollisesti sitäkin, että runsas punakynän käyttö väkittää tutkintolautakunnassa aineen arvosteluun alentavasti. Prof. Saarimaa esittää runsaasti valaisevia esimerkkejä, joista muutamat tuntuvat aika visaisilta. Tyyli-ihanteena kirjoittaja esittää väitteen: »Sievä siloinen» tyyli on *aina*

parempi kuin mikä tahansa koristeltu. Tähän voidaan yhtyä ja huomauttaa samalla, että prof. Saarimaa tulee ansio siitä, että ylioppilasaineet nykyisin varsinkin tyyllillisesti ovat paljon parempia kuin muutamia vuosikymmeniä sitten. Tautofoniaa kaikei vainotaan nykyään liikaa ja kaavamaisesti. On muistettava, että se saattaa olla tyylikeinokin. Oikeaan kirjoittaja osuu varmaan siinä käsityksessään, että tautofonia on aina parempi kuin sen väkinäinen välttäminen. Varsinkin nuorten opettajien kannattaa huomata kirjoittajan käyttämä virheiden ryhmitys: lähdetään tyyliseikoista ja tullaan lopuksi välimerkkeihin. Sehän on juuri sama jäsenys, jota sopii käyttää aineita palautettaessa, tietysti valikoiden ja harventaen ryhmiä aina kulloisenkin tilanteen ja tarpeen mukaan. Lopuksi Saarimaa huomauttaa, että olisi tehtävä huomioita myös positiiviseen suuntaan. Toivottavasti niistä saamme lukea jo seuraavassa vuosikirjassa. Asia on näet tärkeä: meillä opettajilla lienee helmasyntinä ohjata ainekirjoitusta vain virheitä ruotimalla, emme käytä riittävästi hyväksi sopivia malleja (paitsi oppilaiden myös kirjailijoiden ja muiden, esim. erinomais-

ta normaaliproosaa kirjoittavien tiedemiesten kynän tuotteita, emmekä kiitä oppilaitamme riittävästi.

Myös Esko Ervasti kirjoittaa ainekirjoituksen opetuksesta, otsikkona 'Itsenäisen luomiskyvyn kehittäminen ainekirjoituksessa'. Hän esittää asiansa persoonallisesti ja innostavasti, vaikka erikoisemmin uutta esille tuomatta. Hyvähän on kuitenkin keralla tärkeitä asioita, joita ovat esim. oppilaiden vapauttaminen estoista, harjoitteluajatusten hävittäminen ja yleisön luominen (lähinnä teinikunnan piiristä), keskustelukerhojen hedelmöittävä vaikutus ja samalla kertoo annettujen aiheiden kokonaisuus (alaluokilla esim. kyläyhteisö syyskesän päivänä, josta kirjoittaja luettelee kymmenkunta osaotsikkoo). Lopuksi kirjoittaja korostaa pitkälle tähtäämisen tärkeyttä ainekirjoituksen opetuksessa: työn tulee olla kiirehtimätöntä, oppilaan koko maailmankuvan muokkautumisen helpottamista. — Urho Havumäki käsittelee kirjoituksessaan niinkään ainekirjoituksen opetuksen problemeja. Hänen mielestään tämä alue on äidinkielen opetuksen heikoimpia. Syynä siihen on toisaalta se, etteivät äidinkielen opettajiksi valmistuvat saa yliopistossa minkäänlaista ohjausta ainekirjoituksen opettamiseen, toisaalta se, että ainekirjoitus ei ole ainoastaan äidinkielen vaan koko koulun vaikeimpia tehtäviä, koska se on laadultaan ennen kaikkea luovaa työskentelyä. Aineiden korjaamisesta kirjoittajalla on selvät mielipiteet: on korjattava kaikki mahdollinen kaikilla asteilla. Korjausmerkintöihin nähden kirjoittaja suosittelee yhtenäistä linjaa, niin että opettajan tai koulun vaihtuessa oppilas ei joutuisi vaikeuksiin. Siihen käsitykseen, mikä Havumäellä on virheiden kiertämisestä, ei mielellään yhdy. Kyllä

sentään on vaadittava, että ylioppilaskokelas pystyy hallitsemaan esim. astevaihteluseikat. Tässä tuntuu melkosesti »preppauksen» epämiellyttävä sivumaku. Samoin on vaadittava, että oppilas, olipa hän kotoisin mistä päin Suomea tahansa, pystyy muodostamaan kirjakielen indikaatiivin ja potentiaalin kaikista verbeistä. Muotisanontoihin nähden kirjoittajalla tuntuu olevan liian höllä ote: kyllä niitä vastaan on ankarasti taisteltava. Sen sijaan voi täysin yhtyä siihen kirjoittajan käsitykseen, että myönteellinen ja persoonallinen suhtautuminen oppilaan ainekirjoitusharrastukseen on paikallaan. Samoin saattaa olla yhtä mieltä kirjoittajan kanssa siitä, että jo keskiluokilla on ruvettava antamaan oppilaille myös asia-aiheita. Täysin hyväksyttävä on myös kirjoittajan esitys lukukirjan kappaleiden käyttämisestä mallina tutkittaessa, miten aine voidaan alkaa ja päättää ja miten eri asiat muodostavat kukin oman kappaleensa. Kaiken kaikkiaan kirjoitus todistaa harrasta ja antautuvaa suhtautumista äidinkielen opettajan vaikeaan tehtävään. Kirjoituksesta ilmenee myös selvästi se oikea käsitys, että opettaja ei ole koskaan valmis, vaan hänen täytyy aina etsiä ja kokeilla uutta.

Ellen Oittisen tutkielman kohteena ovat historialliset aiheet ylioppilasaineina. Tosiaan mielenkiintoinen ja avartava tutkimuskohde! Saamme tietää, että alkuaan saattoi historiallisia aiheita olla enemmän kuin muita aiheita yhteensä, esim. ensimmäisenä kirjoitusvuonna 1874 niitä oli kuusi yhdeksästä. Myöhemmin lukumäärä on supistunut: 1910-luvulla niitä oli 5—4, 1920-luvulla kolme ja 1940-luvulta lähtien kaksi; kirjoittaja myöntää, että kehitys on ollut oikea, alueenvaltauksia ovat tehneet

luonnontieteet, psykologia ja yhteiskuntatieteet. Kehitystä on havaittavissa toisessakin suhteessa: aiheet ovat käyneet sellaisiksi, että niiden käsittely vaatii ennen kaikkea kypsyneisyyttä ja asioiden arvostelukykä eikä enää yksinomaan muistitietoja. Viime vuosina historialliset aiheet on sitä paitsi koetettu saada entistä enemmän persoonallista mielenkiintoa herättäviksi. Tärkeää on myös, että aiheen puitteissa voi tarkastella kehitystä nykyaikaan saakka. Historiallisista aiheista on yleensä kirjoitettu suhteellisen vähän. Tähän lienee vaikuttanut osaltaan se, että oppilaat ovat kuulleet niistä harvoin annettavan kiitettävää arvosanaa. Edellä mainittu käsitys, joka on allekirjoittaneen, oli syrjäytymässä prof. Anttilan toimiessa ylioppilastutkintolautakunnan puheenjohtajana; hän näet oli sitä mieltä, että omaperäisyys, reippaus ja huumori merkitsevät historiallisessakin aineessa eniten. Tähän käsitykseen Ellen Oitinen ei kuitenkaan yhdy. Lopuksi kirjoittaja tähdentää historian ja äidinkielen opettajan yhteistyön tarpeellisuutta. Maisteri Oittisen esimerkkiä noudattaen olisi mielenkiintoista tutkia muidenkin alojen aineenaiheiden kehitystä alkuvuosista meidän päiviimme. — Viimeisenä ainekirjoitusta koskevana kirjoituksena on Matti Haon nuorekkaan reipas herätyshuuto: yliopistoon on saatava tyyliopin opettaja. Äidinkielen opiskelijat ovat tehneet asian hyväksi oman osansa ja odottavat, että yliopisto tulisi puolitiehen vastaan. Myös äidinkielen opettajain liitto on hankkeessa mukana, se on lähettänyt Helsingin yliopiston historialliskieliteelliselle osastolle asiaa koskevan kirjelmän.

Äidinkielen opettajan työ muodostuu pakostakin aluen laajuuden

vuoksi pintapuoliseksi. Tietysti myös oppilaiden käsityskyky estää menemästä kovin paljon pintaa syvemälle. Kuitenkin opettajan pitäisi pysyä ajan tasalla syventyvä myös alansa uusimpiin tieteellisiin saavutuksiin. Sen vuoksi on hyvin suotavaa, että yhteisissä kokouksissa ja julkaisuissa on edustuneena myös tieteellinen puoli. Tällä kertaa tarjoaa prof. Lauri Hakulinen meille annoksen johto- ja merkitysoopin alalta. *-oitta-* ja *-otta-*verbit selitetään nykyisin kouluopetuksessa yksinkertaisuuden vuoksi denominaaleiksi. Ne ovat sellaisia vain välillisesti. Sama-asuista kuratiivis-kansatiivista verbi-tyyppiä ei ole sotkettava edellisiin. Merkitysoppiin siirryttyään kirjoittaja selostaa selkeästi eräiden intransitiiviverbien muuttumista transitivisiksi ja toteaa, että *saada*-verbin monet merkityserot (kaikkiaan kahdeksan) sittenkin liittyvät toisiinsa. Lopuksi hän tekee selkoa *vasta* adverbien mielenkiintoisesta merkityksen kehityksestä. — Kielitieteellistä puolta edustaa edelleen yliopettaja Hailan julkaisema luettelo äidinkielen opettajain liiton hallituksen suosittelemista kieliopin termeistä. Kun opettajat ryhtyvät käyttämään luettelon mukaisia nimityksiä, päästään vihdoinkin eroon vallinneesta kirjavuudesta. Luettelosta käy ilmi, ettei kaikille käsitteille ole suositeltu suomenkielistä nimeä. Se ei kuitenkaan ole puute, koska oppikoulussa alusta alkaen käytetään vierasperäisiä termejä.

Kieliopin ja kirjallisuuden opetuksen alaa käsittelee Vuosikirjassa kumppaakin vain yksi kirjoitus. Edellistä edustaa dos. Aimo Turusen artikkeli »Elävä kieli kieliopetuksemme perustaksi.» Tämä esitys pitäisi jokaisen äidinkielen opettajan lukea, siksi avartava ja uusia uria aukova se on.

Se antaa rohkeutta sekä vanhoille että varsinkin nuorille opettajille. Se julistaa, ettei ole olemassa tiettyä kaavaa, jonka mukaan opettaa, on monia, lukemattomia mahdollisuuksia. Pääasia on että opetus on havainnollista ja ikäasteelle sopivaa. Määritelmät joutuvat romukoppaan! Siinä ajatus, jolle kannattaa nostaa hattua. Toinen tärkeä seikka dos. Turusen esityksessä on se, ettei siinä tyydytä vain kieliopin järjestelmän opettamiseen, vaan mennään paljon pitemmälle, järjestelmä on vain lähtökohta, harjoittelu ja tutustuminen kielen runsaaseen sana- ja merkitysaarnioon on tavoite. Kuitenkin on sanottava, että kirjoittajan suunnittelema opetustapa, jos sitä aikoo jatkuvasti käyttää, vaatii opettajalta paljon lisätyötä. Olisi saatava asiaa auttamaan oppikirja, jossa olisi erilaisia opetusnäytteitä, monipuolisia harjoituksia ja askartelutehtäviä kaikkia asteita varten. — Kirjallisuuden opetusta koskettelee lehtori Vaula esitellen erään mielenkiintoisen kokeilunsa. Kahdeksannen luokan oppilaat pantiin runon lukemisen jälkeen kertomaan vaikutelmistaan. Tämä tapahtui ensin äidinkielen tunnilla, ja sitten kirjoittaja toi oppilaansa esiintymään samoin ohjelmin Suomen lausujain liiton ja Helsingin äidinkielen opettajain kerhon yhteiseen illanviettoon. Saavutusta täytyy ihmetellä. Kirjoittaja on psykologisesti oikein osannut käsitellä oppilaitaan, sitä todistaa jo se, ettei ole ollut puhetta runon analysoimisesta, vaan jokaista oppilasta on vain pyydetty kertomaan vaikutelmistaan. Lisäksi opettaja on antanut yleisen kaavan, jonka mukaan esittää sanottavansa. Ihmetellä täytyy miten paljon pojilla on esille tuotavaa. Tunnelmien kuvailut lienevät antoisimpia. Runomitan erittelyssä sen sijaan on ollut

vaikeuksia. Kokeilu sopinee vain ylimmälle asteelle, sillä oppilailta vaaditaan siinä aika paljon runousopillista tietoa.

Suullisen esityksen opetus on valtaamassa yhä tärkeemmän aseman äidinkielen opetuksen piirissä. Tähän kehitykseen on johtanut paitsi asian tärkeys myös se, että Suomen lausujain liitto on paljon uurastanut sen hyväksi. Lausuntataiteilija Ritva Ahonen puhuu vuosikirjassa voimakkaasti suullisen esittämisen taidon puolesta. Hänen nuorekas intomielisyytensä saa lukijan tosiaan vakuuttuneeksi. Hän hyväksyy väitteen: oppikoulu jäykistää oppilaiden luontaista esiintymisharrastusta. Opettajaa kuitenkin lohduttaa toisaalta tehtävän vaatimattomuus: on *koetettava säilyttää* luontaista ilmaisukykyä. Kirjoittaja valottaa myös mielenkiintoista seikkaa kirjallisuuteen suhtautumisessa: kirjallisuuden tutkimista tulkitsijan kannalta. Toinen asia on, onko kaikki kirjallisuus tarkoitettu lausuttavaksi tai ääneen luettavaksi. Ritva Ahosta on kiitettävä paljosta: hän saa horjumaan uskon, että lausuntaan on taipumuksia yhtä niukalti kuin lauluun. Se vain lienee tosiasia, että kuorolausunnan harrastus ei voine levitä yhtä laajoihin piireihin kuin kuorolaulu. — Lehtori Eero Salola esittelee mielenkiintoisen ja varmaan tuloksia tuottavan vapaastipuhumisen taitoon tähtäävän harjoitussarjan. Se etenee johdonmukaisesti yksinkertaisesta vaikeampaan ja monimutkaisempaan. Lähtökohtana kaikessa on kokonaisuus ja sen jäsentyminen. Oppilas joutuu ensin vain luettelemaan pöydällä näkemäänsä esineitä. Koska hän joka hetki näkee, mikä esine on seuraava, ei hänen mielessään voi syntyä hämminkiä sen vuoksi, että pelkäisi sanottavansa loppuvan. Kuitenkin jo tässä

harjoituksessa jokainen huomaa itsensä, että on käytettävä jotakin järjestystä lueltaessa, jäsenmystä. Toinen harjoitus käsittää samat esineet, mutta nyt tehtävänä on kuvailla niitä, niin että suoritus vaatii jo persoonallista otetta. Harjoitusketju jatkuu yhtä houkuttelevana, kaikkiaan kahdeksan harjoitusta, kunnes on luotu silta puhearkuudesta sanatulvaan. Kirjoittaja esittää vaatimatoman toivomuksen, että joku äidinkielen opettaja kenties ottaisi kokeilakseen esitettyä harjoitussarjaa oppikoulussa. On varmaa, että runsas joukko opettajia kiiruhtaa kokeilemaan sitä, niin hauskalta se tuntuu. Me opettajat puolestamme esitämme toivomuksen, että lehtori Salola julkaisisi muitakin näytteitä luomastaan lausunnanopetusjärjestelmästä.

On tärkeää, että äidinkielen opettajat seuraavat, mitä muualla maailmassa tapahtuu heidän työsarallaan. Sen vuoksi on hyvä, että tätäkin puolta vuosikirjassa selvitetään. Prof. Saarimaa tarkastelee kirjoituksessaan tilannetta tämänhetkessä Saksassa. Siellä on sodan jälkeen jouduttu uusien tosiasioiden eteen ja nyttemmin ovat jo ilmestyneet uudet opetusohjeet melkein kaikissa osavaltioissa. Niihin sisältyy paljon vartenotettavaa ja rohkeatakin. Toisaalta tehtäviä on syvennetty, toisaalta alaa supistettu, mm. runousoppia, kansatiedettä, taiteen tarkastelua ja kansalaiskasvatusta ei näissä ohjeissa mainita. Lopuksi kirjoittaja luettelee joukon saksankielistä alan kirjallisuutta, johon tutustuminen sopii meikäläisellekin. — Lehtori Hertta Enkvist kirjoittaa kauniisti kokemuksistaan Nor-

den-yhdistyksen järjestämiltä äidinkielen opettajain kursseilta Norjasta. Osanottajia oli eri pohjoismaista n. 60 ja tunnelma veljellinen ja aito. Norjan komea luonto antoi sille oman voimakkaan panoksensa. Keskustelun aiheina olivat ainekirjoitus ja kirjallisuuden opetus. Lisäksi pohdittiin yksi ilta oppilaskirjastoasiaa. Retkeilyt tietysti kuuluivat myös ohjelmaan ja toivat sopivaa vaihtelua.

Vuosikirjan lopussa on maisteri Paula Vuorelan kokoamat luettelot Virittäjässä ja Kasvatusopillisen Yhdistyksen Aikauskirjassa julkaistuja äidinkielen opetukseen liittyvistä kirjoitelmista. Erinomainen asia jokaiselle äidinkielen opettajalle, joka haluaa tutustua esim. johonkin erikoisalaan tai -kysymykseen.

Vuosikirja II:ssa on vain alun toista sataa sivua, mutta sen sisältö on sitäkin painavampaa, kaikkiaan 15 äidinkielen opetuksen alaa valaisevaa kirjoitusta tai selontekoa. Jos arvioi niiden perusteella maamme äidinkielen opetuksen tämänhetkistä vaihetta, saa sen vaikutelman, että etsijänmieltä ja harrastusta on runsaasti ja että äidinkielen opetusme on yhä ratkaisevammin siirtyvässä ja muuttumassa — ainakin teoriassa — siksi, mitä sen tulisikin olla: elävään elämään ja kieleen johdattavaa mielenkiintoista ja iloista askartelua. — Äidinkielen opettajain liitto ja julkaisun toimittaja, yliopettaja Turunen ansaitsevat täyden tunnustuksen. Kenttäväki toivoo, että hyvään alkuun päässyttä vuosikirjasarjaa voitaisiin samoissa merkeissä ripeästi jatkaa.

URHO TUOMOLA